

Metamodernisme

& hedendaagse kunst

De kunst is veranderd. Waar de kunst van de jaren negentig vooral werd gekenmerkt door ironie, deconstructie en cynisme, valt veel hedendaagse kunst juist beter te begrijpen in termen van affectie, hoop en oprechtheid.

Deze sociale en esthetische veranderingen kunnen gezien worden als een reactie op ontwikkelingen in onze huidige tijd. Twee Nederlandse cultuurfilosofen noemden deze dominante gevoelsstructuur van het vroege 21e-eeuwse denken: *metamodernisme*.

Van postmodernisme naar metamodernisme

Het postmodernisme verwierp het grote verhaal — en daarmee ook alle transcendente vertellingen en mythische systemen. Dit proces, waarin de grote verhalen hun waarde verloren, lijkt te zijn begonnen met de moderne kritiek op religie. Het vond zijn voorlopige hoogtepunt in het postmodernisme, dat niet alleen religie, maar álle grote verhalen, transcendente waarheden, mythen, ideologieën en archetypen van tafel veegde.

Het resultaat was een radicale versmalling van het perspectief en een verlies aan diepgang; zonder iets daarachter blijft alleen het oppervlak over. Baudrillard stelde dat deze uitgesproken postmoderne ontwikkeling heeft geleid tot een filosofische fixatie op *simulacra* — schijnbeelden — en *simulaties* van oppervlakkigheid, platheid en nivellering.

Waar modernisten als Picasso en Cézanne gericht waren op ontwerp, hiërarchie en meesterschap, hielden postmodernisten als Andy Warhol, Jeff Koons en Willem de Kooning zich meer bezig met toeval, anarchie, collage, herhaling en toe-eigening. Een modernist als Virginia Woolf zocht diepgang en metafysica, terwijl een postmodernist als Martin Amis de voorkeur gaf aan oppervlak en ironie.

Voor veel postmoderne kunstenaars kreeg hun artistieke praktijk de vorm van pastiche (in plaats van citaat, zoals bij de modernisten). Maar sinds het begin van de jaren 2000 zien we een kunst opkomen die oudere esthetische en culturele vormen hergebruikt — om hun essentie opnieuw te onderzoeken en hun *betekenis* een andere richting te geven.

Nu het postmodernisme plaatsmaakt voor het metamodernisme, zien we een heropleving van het verlangen naar het transcendente en archetypische. Grote verhalen en mythen krijgen opnieuw aandacht; belangstelling voor het tijdloze en universele vindt nieuwe vormen van expressie.

De nieuwe generatie kunstenaars reageert daarmee op de onbevredigende oppervlakkigheid en existentiële desoriëntatie die het postmodernisme heeft nagelaten. Maar juist omdat we weten dat die transcendente en grote verhalen niet zomaar als vanzelfsprekend aangenomen

kunnen worden, krijgt deze zoektocht een andere toon dan de moderne naïviteit. Het is eerder een metamoderne, *geïnformeerde naïviteit*.

Kunstenaars als Rob Voerman en David Thorpe maken gebruik van alles wat ze tegenkomen: van schrootmetaal en karton tot plastic, papier en hout. Ze putten ook uit uiteenlopende

Figuur 1 Rob Voerman, *Incinerator*, 2014

esthetische en politieke stromingen — zoals sciencefiction, hippiecultuur en 19e-eeuwse filosofie.

Zowel Rob Voerman als David Thorpe hergebruiken conventies en technieken die geassocieerd worden met het postmodernisme, maar ze sturen deze elementen in een nieuwe richting en geven ze een andere betekenis. Ze scheppen een onmogelijke eenheid — en verbeelden een harmonie die er nooit volledig zal zijn.

Iets vergelijkbaars zien we bij Mark Bradford. Deze Amerikaanse kunstenaar onderzoekt hoe

klassenverschillen, raciale verhoudingen en gender gebonden machtsstructuren het stedelijke leven in de Verenigde Staten bepalen. Hij gebruikt fragmenten van gevonden posters, billboards en krantenpapier om tegelijkertijd aan te sluiten bij, en verder te bouwen op, de formele traditie van de abstracte schilderkunst. Via deze materialen legt hij een verbinding met de sociale werkelijkheid.

Waar het postmodernisme zich voedde met afstand — met het gevoel van vervreemding tussen mensen — probeert metamodernisme juist deze afstand op te heffen. Het brengt tegenstellingen samen om zo opnieuw een gevoel van heelheid te scheppen. Het helpt ons om onze ervaring van de wereld te herijken en biedt daarmee de mogelijkheid om die ervaring tijdelijk te overstijgen — deels in een esthetische, deels in een reële dimensie.

New Sincerity

Een van de meest opvallende bewegingen in de Verenigde Staten op dit moment is de *New Sincerity*.

Als we moderne kunstenaars zouden typeren als een oprechte generatie en postmodernisten als grappenmakers, dan zou je de huidige generatie kunstenaars het best kunnen omschrijven als zowel oprecht als ironisch — in gelijke mate.

Deze kunstenaars zijn tegelijkertijd oprecht én ironisch, waarbij de nadruk ligt op het voortdurend heen en weer bewegen tussen deze twee uitersten. In de New Sincerity voltrekt deze oscillatie zich vooral in de relatie tussen het werk en de toeschouwer. Dat betekent in essentie dat New Sincerity-kunst zó oprecht is, dat een sceptische, door het postmodernisme gevormde kijker, het niet meer als oprecht *kan* ervaren.

Het is dus een nieuwe vorm van oprechtheid — want de kijker is sinds het einde van de 19de eeuw zó veranderd, dat we oprechtheid nauwelijks meer kunnen accepteren en haar daarom vaak als ironisch opvatten. Toch zoekt de metamoderne kunstenaar naar een oprechte, radicale doorbreking van de afstand — ook al kan dat haar reputatie kwetsbaar maken.

Metamodernisme is niet ironisch of deconstructief. Het is *reconstructief*: het erkent dat er afstanden bestaan, maar probeert die vervolgens te overbruggen. En die — soms ongemakkelijke — opheffing van afstand wordt juist een manier om onszelf, elkaar en onze gemeenschappen opnieuw betekenis te geven.

Als antwoord op de postmoderne fixatie op verval, breuk en aftakeling, lijkt metamodernisme te zeggen: *Stel, je hebt gelijk — toch moeten we leven en proberen gelukkig te zijn. We moeten creëren en deel zijn van een gemeenschap.*

Het optimisme dat metamodernisme biedt, is zo uit de mode geraakt dat het voor sommigen bijna radicaal of zelfs absurd klinkt. Toch biedt metamodernisme juist dat soort filosofie, die het mogelijk maakt om te streven naar de heropbouw van onszelf en onze cultuur — hoe problematisch of illusoir dat streven ook is. Hedendaagse kunstenaars hebben opnieuw humanistische waarden als empathie, mildheid en hoop centraal gesteld in hun werk.

De invloedrijke Amerikaanse kunstcriticus Jerry Saltz signaleert deze nieuwe houding ook in recente museum- en galerie exposities. Hij schrijft:

“Ik merk een nieuwe benadering van kunst maken op in recente museum- en galerie exposities. Het is een houding die zegt: ik weet dat de kunst die ik maak misschien dwaas lijkt, zelfs dom, of dat het al eerder is gedaan, maar dat betekent niet dat het niet serieus is. Tegelijkertijd bewust zelfbewust over kunst, onbevreesd en schaamteloos. Deze jonge kunstenaars zien het onderscheid tussen oprechtheid en afstandelijkheid als kunstmatig; ze begrijpen dat ze tegelijkertijd ironisch én oprecht kunnen zijn en maken kunst vanuit deze samengestelde, complexe geesteshouding.”

Saltz schrijft weliswaar uitsluitend over Amerikaanse tendensen in de kunst, maar vergelijkbare gevoeligheden zijn ook in Europa zichtbaar.

In november 2010 opende Galerie Tanja Wagner in Berlijn een tentoonstelling met de titel *Die Tür geht nach Innen auf*. De galerie lichtte toe:

“De werken stralen zowel enthousiasme als ironie uit. Ze spelen met hoop en melancholie, oscilleren tussen kennis en naïviteit, empathie en apathie, heelheid en fragmentatie, zuiverheid en ambiguïteit... op zoek naar een waarheid zonder de verwachting haar te vinden.”

In januari 2015 organiseerde het Krannert Museum een reizende tentoonstelling getiteld *MetaModern*. De curatoren ontdekten:

“... na talloze studiobezoeken, dat veel kunstenaars elementen uit het mid-century design gebruikten — zoals gevormd multiplex en gebogen aluminium buizen — en deze op unieke wijze combineerden tot sculpturen, schilderijen, meubels en andere werken.”

Een goed voorbeeld van een recente tentoonstelling in de geest van het metamodernisme is *Change the System* (2017), gepresenteerd in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. In deze tentoonstelling presenteren vijf kunstenaars en ontwerpers hun oplossingen voor hedendaagse mondiale problemen zoals conflicten, politieke spanningen, klimaatverandering en vervuiling. Een van de kunstenaars had tijdelijk een productieplaats in het museum, waar de focus lag op het creëren van momentum en gemeenschapszin.

Deze kunstenaars kijken duidelijk verder dan postmoderne deconstructie — en richten zich in hun werk juist op *reconstructie*, met als doel hoop en idealisme opnieuw vorm te geven. Ze durven weer vooruit te kijken.

Volgens Vermeulen en Van den Akker (2010) laten kunstenaars steeds vaker de esthetische uitgangspunten van deconstructie, parataxis en pastiche los, ten gunste van aesth-ethische noties als reconstructie, mythe en *metaxis*. Steeds meer jonge kunstenaars werken tegenwoordig met geheel nieuwe beeldende mythologieën.

Als hedendaagse kunstenaars als Jeff Koons, Cindy Sherman en Damien Hirst symbool staan voor de postmoderne jaren van overvloed en pastiche — een tijd waarin het kapitalisme zich uitdrukte in materialisme en consumentisme — dan dragen metamoderne kunstenaars als Adam Miller, Martin Wittfooth, Uwe Henneken, Peter Doig, Koen Vermeule, Mark Bradford en Rob Voerman juist actief bij aan de afbraak van dat oude systeem, met constructieve (her)visies.

Figuur 2: Martin Wittfooth, *Rainsong*, 2015

Adam Miller en Martin Wittfooth gebruiken in hun schilderijen bijvoorbeeld traditionele mythische iconografie om hun kritiek op de ecologische crisis vorm te geven.

Voor veel metamoderne kunstenaars worden symboliek en het gedisciplineerde vakmanschap van traditionele ambachten strategieën van esthetische tegenspraak en rebellie tegen de postmoderne kitsch

en consumptiecultuur. In plaats daarvan tonen zij een hedendaagse, metamoderne vorm van *Nieuwe Romantiek*.

Conclusie

De kunstwereld is aan het veranderen — en metamodernisme lijkt deze verandering treffend te vangen. De vloeibare aard van het metamodernisme klinkt misschien als een filosofische uitvlucht, maar sluit opmerkelijk goed aan bij het eigentijdse kunstbesef van haar eigen kracht én machteloosheid.

De oorlogen en revoluties van het begin van de 20ste eeuw liggen inmiddels te ver achter ons om nog werkelijk te geloven dat kunst een motor van verandering kan zijn. Tegelijkertijd beseffen we dat kunst méér moet zijn dan een holle commentaarmachine.

Dit besef uit zich in een hernieuwd verlangen naar oprechtheid, authenticiteit, affectie en een herontdekte belangstelling voor het mystieke en het transcendente. Metamoderne kunst draait om reconstructie: het opnieuw vormgeven van hoop, optimisme en (pragmatisch) idealisme — in het verlangen naar een betere toekomst.

Daarom zijn veel hedendaagse kunstenaars oprecht in hun poging om elders naar nieuwe betekenissen te zoeken. En in die zoektocht blijven ze openstaan voor alle mogelijkheden — hoe tegenstrijdig die soms ook lijken.